

מהדורת וויינרעב
גליון שבועי
פרשת בראשית | תשע"ו

משא ומתן

י"ו ל ע"י בית הוראה עץ חיים | בנשיאות הרב חיים קאהן שליט"א | גליון קל"ב

מעשה שהיה

סוכת שלומך...

דפיקות הרב אריה ליכטנשטיין רמ"ו נש"מ

בדלת בית משפחת ויינבערג בעיצומה של ארוחת הערב בערב החג.

מי הוא זה ואיזה הוא? - תמה האב ושלח את בנו לפתוח את הדלת.

בפתח עמד טייטעלבוים, השכן מהקומה התחתונה.

א גוטען ערב יו"ט! - קידם אותו ויינבערג במאור פנים.

פניו של טייטעלבוים לא בישרו טובות, הן היו זועפות... - כיצד הנך לא מתבייש? אתה חייב להדליק מזגן? - פנה לגופו של ענין.

ויינבערג אימץ את מוחו, אינו מצליח להבין מה מתכוון טייטעלבוים.

- המים מהמזגן שלך, יורדים הישר אל תוך סוכתך...

1... מה אם יש לך קצת מים בסוכתך?

- זה הורס את הקישוטים שילדיי עמלו כל כך קשה בהכנתם!

תשמע! עד לכניסת החג, סגור את הגג של סוכתך, אתה בין כך לא משתמש בה. בחג, נראה כבר מה לעשות...

- אין לי גג לסוכה...

אז מה זה משנה אם הקישוטים שלכם יהרסו מהמים של המזגן שלי, או מהגשם שיופיע בודאי מתי שהוא במשך החג???

- בינתיים, עד שיבוא הגשם... אתה מזיק את הקישוטים שלי...

אני חושב שזה כמו שאני מזיק קישוטים מקולקלים... מה זה משנה אם הנזק קורה היים או בעוד מספר ימים?

[עייין בבא קמא דף י"ז ע"ב שאם זרק אדם כלי של חבירו מראש הגג, אם קדם אחר ושובר כלי זה קודם שנפל ונשבר - פטור השובר. מנא תבירא דבר' הכלי שנזרק מראש הגג דין 'כלי שבור' יש לו, זה שהקדים ושרו לא הזיקו במאומה.]

לא איש כטייטעלבוים ידמונו ידיו בפח כשבאים הדברים לדברי תורה... ידיו רב לו

פסקי דינים

דיני הלואאה (ו')

הרב חיים קאהן שליט"א

סדר הפירעון

קביעת הזמן לתועלת הלווה או המלווה

קביעת זמן הפירעון הוא לטובת הלווה, לפיכך המלווה אינו יכול לחייב את הלווה לפרוע קודם הזמן אבל הלווה יכול לחייב את המלווה לקבל את פירעון החוב תוך הזמן¹. אם נקבע זמן הפירעון גם לתועלת המלווה, כגון שהלווה לו מעות בעיסקא כדי שישא פירות עד הזמן שקבעו ביניהם, הדין עם המלווה². אבל אם המלווה הלווה מפני שחשש להחזיק המעות מפני איזה חשש הפסד, וכבר עבר החשש חייב המלווה לקבל את הפירעון לפני הזמן³.

הפסד למלווה

אע"פ שקביעת זמן פירעון הוא לטובת הלווה, אין בידו לחייב את המלווה לקבל את פירעון החוב אפילו כשהגיע זמן הפירעון באם יגרסו בזה איזה הפסד למלווה, כגון שתשלום החוב יחייב את המלווה לשלם מסים אבל אם רק בעתיד יתכן שיהיה איזה הפסד למלווה חייב המלווה לקבל את הפירעון אפילו תוך הזמן אע"פ שגם הלווה רק מקדים לשלם מפני שחושש לאיזה הפסד שיייתכן לבוא, כגון שהמדובר הוא שיצא חוק בענייני מטבעות או מסים⁴. וכן אם המצב בשעת הפירעון בוודאי גרוע משעת ההלוואה, אין המלווה מחויב לקבל את הפירעון, כגון שהלווה לו במקום יישוב שאין סכנת גניבה, וכשהגיע זמן הפירעון נמצא המלווה במקום שיש סכנת גניבה חייב הלווה להחזיק את המעות עד שיעבור החשש⁵, אבל אם הלווה לו במקום סכנה, והגיע זמן הפירעון יכול הלווה לפרוע בנסיבות דומות⁶.

חייב הלווה לשלם במעות

הגיע זמן הפירעון והמלווה תובע את פירעון החוב במעות, חייב הלווה לשלם במעות אף שיש לו קרקע או שווה כסף, כיוון שהלווה לו מעות, זכותו לתבוע פירעון החוב במעות⁷. לפי האמור נראה, שאם הלווה בצ'ק אף הלווה יכול לשלם בצ'ק (המחאה) והמלווה אינו יכול לתבוע את פירעון החוב במעות, אך פשוט שבכל זה קובע המנהג ואם מנהג העולם להחשיב המחאה כמעות מזומנים, דינא הכי⁸. ברם, לוה שאין לו מעות מזומנים אינו חייב למכור שווה כסף שלו בכדי לפרוע במעות, אלא מגבין למלווה ממטלטלים או קרקע כפי הסדר המבואר בשו"ע⁹.

תשלום בעד מקח או עיסקא

יש שכתבו שהלווה חייב לשלם במעות ולא בשווה כסף, שאנו סהדי שעל דעת שיפרע במעות מכר לו¹⁰, וכן הנותן מעות על עיסקא חייב המקבל לשלם במעות מטעם זה, אבל יש שהשוו כל אלה ללווה שיש לו רק שווה כסף שאינו חייב למכור כדי לשלם במעות¹¹. וכן נחלקו הפוסקים במוכר שחייב להחזיר ללווה את דמי המקח האם דינו כלווה שאם יש לו מעות חייב לשלם במעות דווקא¹². לדינא, הסכמת הסוחרים קובע בכל אלה¹³.

הפסד ללווה

כשיש ללווה כמה נושים וחושש שיפסידו אותו שלא כדין אם לא ישלם להם במעות, כגון שיתבעו אותו על זה בערכאות, ואין לו בכדי לשלם גם ללווה זה במעות, יכול לשלם לו בשווה כסף¹⁴. אך אם התנה המלווה בתחילת ההלוואה שישלם לו במעות, חייב לפרוע לו במעות גם במקום הפסד, ומחייבים את הלווה למכור מנכסיו כדי לשלם במעות¹⁵.

מלווה שאינו תובע

הגיע זמן הפירעון ומפני שאין ללווה מעות מזומנים לפרוע רוצה לשלם בשווה כסף או קרקע, ואילו המלווה מעדיף לא לתבוע את הפירעון עד שיהיה ללווה מעות לפרוע, לא יוכל הלווה להכריח את המלווה לקבל את פירעון החוב מיד¹⁶.

פירעון בתשלומים

כמו כן, כשהגיע זמן הפירעון ואין לו מעות לשלם כל החוב ולכן רוצה הלווה לשלם בתשלומים (פרוטורוט) והמלווה לא רוצה לקבל הפירעון אלא ישלם כל החוב בבת אחת, הדין עמו¹⁷, ואם מתחילה קבעו שישלם בתשלומים ועבר הזמן מבלי שהמלווה יתבע את הפירעון אינו חייב לשלם בבת אחת והבי"ד יקבעו את זמני הפירעון¹⁸. הפוסקים נחלקו האם בתוך זמן ההלוואה יכול הלווה לכופ את המלווה לקבל פירעון בתשלומים, אע"פ שיש למלווה תרעומת עליו, או שלכתחילה יכול המלווה לעכב אותו לשלם לו ואם היה מלווה בשטר אף בדיעבד מחזיר לו הפירעון כדי שלא יפגום את שטר¹⁹.

פירעון בעל כרחו של המלווה

בכל האמור שהדין עם הלווה שהמלווה חייב לקבל את פירעון החוב, והמלווה מסרב לקבל את הפירעון, אינו חייב להביא לב"ד אלא אם זרקו הלווה בפניו בעל כרחו, נפטר מהחוב²⁰. וכן יכול הלווה להפקיד את החוב בב"ד²¹.

[1] סי' ע"ד סעיף ב'. [2] עיין שם סעיף ג' במשכנתא בנכיתא, והסמ"ע סי' ק"ז כתב מהש"ג דה"ה בעיסקא שמלווים לבעלי תניות, ועיין בנתיבות סי' ק

המשך הערתו בעמוד ב'

במלחמתה.

- למה זה נקרא 'קישוטים מקולקלים'? הם עומדים על מקומם בשלום, שלמים ונאים! כשיבוא הגשם, הוא יהרוס אותם... עד אז הם ימשונו לנוי סוכה!
[התוספות (שם ד"ה 'זרק') כותבים דמה שפטור מי ששבר את הכלי, זה דוקא כשזרק הראשון את הכלי עצמו מראש הגג.
אך אם הקדים אדם וזרק חץ לעבר כלי, אם יבוא אחר וישבור את הכלי קודם שיפגע בו החץ, יתחייב השובר.
כל זמן שלא נעשה עדיין שום מעשה בגוף הכלי, אף אם בטוח יבוא עליו היזק ממקום אחר, עדיין לכלי שלם ייחשב וחייב מי שיזיק אותו.]

- נו נו...

אם אתה בעצמך, לא מישהו אחר, תניח את חפציך במקום שבודאי יבוא עליהם נזק, היעלה על הדעת לחייב את מי שיזיק אותם? זו ממש 'אבידה מדעת' (אמנם, עיין בפירוש"י בסוגיא שם ב"ק יז: ובבית הלוי - חלק א', סימן כ"ד שלדבריו אינו ענין להכא)!
- אין המדובר לחייב אותך בתשלום נזק, המים היורדים מהמזגן אינם יותר מ'גרמא' לכאורה... אך גם ב'גרמא' אסור להזיק!

- ומדוע נזכרת עכשיו? היכן היית כשהתקנתי את המזגן? לא ראית שזה על המקום שתבנה את סוכתך?

בכלל, המזגן כבר עומד על מקומו מספר שנים. וכי בשנה שעברה לא נשפך ממנו מים על סוכתך? מדוע לא מחית אז?

- בדיוק בשנתיים האחרונות לא חגגתי את חג הסוכות בביתי. אך עתה, למה שלא תתקן צינור מתחת למזגן, צינור שיוביל את המים למקום אחר, לא לגג סוכתך...

- ולמה שלא תעשה זאת בעצמך? אני גר בסך הכל בקומה שניה... זה לא קשה לטפס על סולם לגובה כזה ולהתקין צינור על גבי המזגן...

- אני חושב שזו מחובתך לעשות זאת! אתה מזיק אותי עם המים היורדים מהמזגן, ועל כן אתה חייב לדאוג שהנזק לא יבוא עלי...

ראשית כל, בפשטות נראה שיש כאן מחלוקת הפוסקים וכדלהלן.
נחלקו הפוסקים בבה לסמוך לרשות חבירו דבר שיכול להזיקו בעתיד, אלא שבשעה שסמך עדיין לא היה שם הדבר הניזוק (עיין שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קנ"ה סעיף י"ט).

רבים מהפוסקים נקטו בדעת המחבר להיתירא (עיין בבאר הגולה שם, שו"ת פני יהושע סימן ח', נתיבות חידושים סקל"ה וסמ"ע סק"יז).

אלא שזה אינו. כל הנ"ל היינו כאשר סמך את הנזק ולא נתחדש מצד המזיק מאומה, אלא הניזק בא לאחר מכן. אך כאן, הנזק הבא על ידי המזגן הוא מתמשך ומתחדש בכל העת על ידי הפעלת המזגן. ככהאי גוונא לא שייך לומר שהקדים ותו לא חייב לסלקו. במקרה כזה כולי עלמא מודים שחייב לסלק את נזקו (עיין נתיבות סימן קנ"ה סק"יג).

ויש לדון מצד 'חזקת תשמישין', דהיינו כאשר משתמש בחצר חבירו והלה לא מחה, נקטינן שבודאי מחל ומרשה לו להשתמש. גם מזגן העומד כבר מספר שנים ואין פוצה פה, הרי שהניזק מחל [המדובר במזגן קבוע, ועיין מחלוקת הראשונים והפוסקים לענין חזקת תשמישין בלא טענה וחזקת ג' שנים בסימן קנ"ג סעיף ט"ז ובנושאי כלים שם, ואכ"מ].

וגם כאן באנו למחלוקת הפוסקים. יש מהם שכתבו שאכן אף כאן יש חזקת תשמישין. אך אחרים נחלקו וסבירא להו דיכול הניזק לטעון שלא מחה כל זמן שלא הזיקו, ולא נתכוון למחול על כך (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קנ"ד סעיף ט"ז).

[ונראה להיתרא, בפרט שזו 'חזקת תשמישין' היא, לא 'חזקת נזיקין', שהרי משתמש במזגן לעצמו. שלא כבפלוגתת הפוסקים לענין חלון, דהוי 'חזקת נזיקין'. עיין חידושי רע"א שם.

אמנם עיין בשו"ת מהר"א ששון סימן פ"ז ופ"ח, שו"ת שמש צדקה - חושן משפט סימן ל"ו, מגן אברהם - אורח חיים סימן ק"ג סק"ד, נתיבות סימן קנ"ד סקט"ו ובשו"ת מהרש"ם חלק ג' סימן מ"ג ואכ"מ.]

למעשה: אי אפשר למנוע מווינברגר להשתמש במזגן שלו ויכול להסמך על הפוסקים דחזקתו חזקה

[ובכלל, אם אפשר להם להתקין צינור בקל, יתחשבו האחד עם השני מצד מצות 'אהבת לרעך כמוך' וימנעו ממחלוקת].

מחילה בשותפות

בערב החג, מכרתי נוי סוכה בשותפות עם חבר, ונותר לנו חוב לספק כלשהוא בסך \$700. חבר של השותף שלי הצליח

לדבר על לבו של הנושה והלה מחק \$150 מהחוב. אני טוען שהריווח עולה גם לחלקי וחובי הוקטן ב-\$75. לעומת זאת, השותף שלי טוען שההנחה נעשתה לחלקו בלבד.

שאלה: הצדק עם מי?

תשובה: במקרה שהשותף בעצמו, לא חבירו, היה מדבר על לב הנושה, בודאי וללא ספק שהייתם חולקים בריווח.

כאשר שותף פועל במסגרת השותפות, הלכה היא שזה לטובת השותפות וחולקים השותפים היתרון שזה (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קע"ח סעיף א', וראה שם בט"ז שהביא דעה החולקת). כמו כן, השותף לעולם אינו יכול לפרק את השותפות על דעת עצמו ולעבוד לעצמו (נתיבות שם סק"א). אשר על כן, אף אם המטיב רצה להטיב רק עם אחד מהשותפים, יחלקו ביניהם בשוה (סמ"ע שם סק"א).

כל זה אמור כששותף עצמו עשה. אך כשאחרים עשו לטובת אחד השותפים, וכבנידון שאלתך שחבר של השותף דיבר על לב הספק, הדין משתנה לפי הענין. אם הלה עשה זאת בשליחות השותף, הרי שיחלקו השותפים בשוה. 'שלוחו כמותו' והוא פעל לטובת השותפות.

אך אם עשה זאת על דעת עצמו, אין שום סיבה שבעולם שכשנתכוון לטובת אחד השותפים, יהנה מכך גם השותף השני (נאות דשא סימן כ"ט הו"ד בפתחי תשובה סימן קע"ח סק"א).

הוא הדין לנידון דידן. יתר על כן, כאשר הלה עשה זאת על דעת עצמו, לא צריך המוחל לומר שמוחל לפלוני בלבד. הדבר ברור שעושה ככל אשר ביקש ממנו וזו היתה כוונת המבקש (פעמוני זהב שם).

יש להדגיש, אם ברי לן שכוונת הספק למחול לשני השותפים ולא לאחד מהם בלבד, בודאי שההנחה שייכת לשניהם.

המשך ההערות מפסקי דינים

ד' שיישב קושיית האו"ת ס"ק ו' מס' קע"ו סעיף כ"ג שהמקבל עיסקא יכול לחזור בו באמצע, דביעסקא שלנו חייב בכל דמי הפשר או שישבע, וראה באריכות בפתחי תשובה סי' קע"ו ס"ק כ"ז שדברי הנתיבות נכונים לדינא, וע"ע בקצות ס"ק א'. [3] ש"ך שם ס"ק י"א דלא כב"ת. [4] שם סעיף ב'. [5] סי' ע"ד סעיף א'. [6] רמ"א שם ו"ך ס"ק ז'. [7] סי' ק"א סעיף א' וסמ"ע ס"ק א', וכתב הקצות סוף ס"ק ה' דזה מתקנת חכמים, כלומר שאינו תנאי גמור, והנתיבות סי' ק"ז ס"ק ד' כתב דזה דאורייתא ונבחל ציחק ס' ק"א ס"ק א' הכריע חקקות, עי"ש. [8] אבל אינו יכול לשלם בשווה כסף שלא על כן הלווהו. [9] עיין ס' ק"א סעיף ב' והלאה את סדר הגבייה בכגון דא. ועי"ש בפתחי תשובה ס"ק ב' משער משפט ס"ק ד' שכתב משו"ת מהר"ם לובלין סי' י' דאפטרופוס שהלוה מעות יתומים גם כן אין הלוה חייב לשלם במעות דווקא, והשער משפט חולק. [10] שו"ע סי' ק"א סעיף ו' ובסמ"ע שם ס"ק י' ע"פ הריטב"א ב"מ מ"ה ב'. [11] טו"ז שם, ואו"ת ס"ק ה'. [12] עיין רמ"א סי' רל"ב סעיף כ"ג שני דעות בראשונים, ועיין במשפט שלום שם במשמ"ש שצ"ח למשל"מ ה"ל מכירה פרק כ"ב הל' ה' שדן במוכר בשטר ונמצא מק"ט או מכר דבר שלא בא לעולם וכדומה שהמכר בטל אם חייב לשלם במעות דווקא. [13] ערוך השולחן סי' ק"א סעיף ג'. [14] ע"י תוס' כתובות צ"ב א' ד"ה אי פקח, טור ס"א וערוך השולחן סעיף א', ועי"ש שאם ימנע ממנו שלא יהיה לו מעות לקנות סחורה, אינו נחשב להפסד. [15] קצות שם, דזה כמו שפירש בתנאי שישלם לו במעות אפילו במקום הפסד, ועיין באמרי בינה דיני הלוואה סי' פ"ה סוף ד"ה ואני, שהעיר ע"ז, עי"ש, אך לדינא נראה כמו שכתב בערוך השולחן סי' ק"א סעיף ג' דבכל זה קובע המנהג. וע"ע ב"י מחו"ה משו"ת הרשב"א א' א"א דרך הסופרים לכתוב התנאי. [16] שו"ע שם סעיף ד'. [17] רמ"א סי' ע"ד סעיף ד'. [18] הגהות רע"א שם מהכנה"ג סי' ע"ג הגה"ט ו' מהר"ש יונה. [19] המחבר שם כתב דעת העיטור והרא"ש שהדין עם הלוה, אבל הש"ך ס"ק י"ז כתב שהרי"ף חולק ושגם הרא"ש סובר כן, ועיין נתיבות חידושים ט"ו מת"ר מים ס"ק ט' לגבי שטר, וסיים שנכון הוא. [20] סי' ק"כ סעיף ב'. [21] עיין ש"ך ע"ד ס"ק ט'.

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: